

Hana Bořkovcová: Zakázané holky (úryvek)

Před školou už nikdo nepostával. Ti, které tam bylo ještě vidět, dost spěchali a školník mezi dveřmi na každého z nich přísně pohlédl. Dával najevo, že snad aspoň první den by mohli přijít včas. Janka sice vyrazila z domova už po půl osmé, ale pak šla tak pomalu, že teď za ní byl v dohledu už jen Tomáš. Chodil o dvě třídy výš a zdálo se, že ho čas ani školník nedokážou přivést z rovnováhy. Ale přestože opravdu nijak nespíchal, před školou Janku dohonil.

„Mohli byste se vzít za ruce,“ pravil pan školník. „Kdyby vyučování začínalo v poledne, vy dva byste dokázali přijít pozdě.“

Tomáš se na Janku zašklebil, pak na ni přátelsky mrkl a klidně kráčel dál. Z jakéhosi důvodu ji to setkání potěšilo. Jako by svět, na kterém se šklebí Tomáš, musel být ve skutečnosti veselejší, než se ty poslední dny jevil. Podle tabulky s označením IV. B objevila svou třídu na konci chodby a s uspokojením zaznamenala tu čtyřku. Kvartány už v žádném případě nikdo nemůže počítat k těm malým, kterým profesori vykají asi jen omylem. Uvnitř byl randál jako první den školy před první hodinou. Pepík taky zařval jako na lesy, když chtěl, aby ho bylo slyšet:

„Hele, Janka. To je dost, že deš.“ Čímž vyjádřil obecné mínění, že bez Janky by to tu snad ani nemohlo začít.

Na chvíli tím nasměroval ten rámus přímo na ni, protože každý jí něco říkal, a to se dalo uskutečnit jen tak, že se snažil překřičet ty druhé. Pak se zas zvuková hladina rozložila rovnoměrně po třídě, ale jednotlivý hlas se v ní nedal rozeznat. Když nebyl z těch, které je vždycky slyšet — a to nebyl. Ale nápadně černá hlava by se mezi těmi světlejšími neztratila, jenže na první pohled nebyla nikde vidět. Ani na druhý, ani na třetí.

Zazvonilo a všichni, kdo ještě neobsadili strategicky výhodná místa vzadu, si někam posedali. Židle vedle Janky zůstala prázdná.

A dveřmi vpochodovala Vondra. Sborový povzdech částečně zanikl v obecném vrzání a šoupání. Paní profesorka je chvíli nechala stát, aby se uklidnili, jak měla ve zvyku říkat, než jim pokynula, aby si sedli, a pak začala svůj projev zbytečným oznámením zdrcující skutečnosti, o které se už stejně nedalo pochybovat.

„V tomto školním roce budu vaší třídní.“

Janka nevnímala, že je paní profesorka vítá a doufá, že se všichni o prázdninách zotavili a nabrali sil k nové práci, a ani nevěděla, že v pravou chvíli vstala a řekla: zde, jak se od ní očekávalo. Proč tu Dina není? Takhle pozdě přece nechodí ani ona. Je nemocná? Ale to by byla zatelefonovala, aby ji Janka omluvila. A nejen proto. Prostě by byla zavolala. Janka nevěděla, proč před sebou najednou zase uviděla paní Blumovou, a to tak zřetelně, jako by ta stará paní předváděla své podivné chování přímo tady ve třídě a chtěla ji tak upozornit na něco, co už stejně ví, a jenom nechce vědět —. Četla vůbec Vondra Dinu, když je teď po řadě vyvolávala? Jance to uniklo, protože myslela na něco jiného. Vlastně vůbec ne na něco jiného, ale nevnímala, co se děje ve třídě.

„- že i vy si uvědomujete nároky, které na každého z nás doba klade, a že se podle toho zařídíte,“ proslvila Vondra. „To znamená, že se budete chovat rozumně a ukázněně a zachováte pořádek ve škole i doma. Historie nás učí, že nekázeň často zavinila národní katastrofu. kdežto pořádek a disciplína jsou za všech okolností nejlepším způsobem, jak zvládnout každou situaci.“

Kdosi vzadu se hlasitě vysmrkal. Janka tomu smrkání rozuměla a živě s ním souhlasila. Jasně. Když si budeme utírat boty o rohožku a nebudeme házet papírky a znečišťovat schodiště doma ani ve škole, nedojde ke katastrofě, kdežto naopak.

„Letos vám přibude několik nových předmětů a doufám, že budete pracovat ve všech hodinách stejně pilně a svědomitě, ať už jde o předměty oblíbenější nebo méně oblíbené,“ projevovovala se Vondra dále. „Někdo bude mít výsledky lepší, někdo méně dobré, ale

rozhodující je u každého pracovitost a poctivá snaha, ke které budeme také vždycky přihlížet. Jsem jistá, že každý z vás už pochopil, že v dnešní době nemá nikdo právo zabývat se zbytečnostmi a že se všichni bez výjimky budete skutečně snažit.“ Podívala se významně na Frantu, ale aby nemohlo dojít k žádnému omylu, vyslovila se přesně: „Doufám, že ani Řehák se nebude vznášet v nadoblačných výšinách, ale sníží se s námi k probírané látce.“

Za Jankou někdo zafrkal, takže paní profesorka byla nucena vrhnout tam káravý pohled a odvrátit jej od Franty.

„Nemám ve zvyku dlouho mluvit,“ oznámila jim, ale protože už všichni napůl spali, nikdo se ničemu nedivil, „a tak už jen několik věcných připomínek. Na němčinu budete mít letos paní profesorku Matouškovou a doporučuji vám, abyste nezneužívali toho, že učí teprv druhý rok a nemá dosud zkušenosti starších pedagogů. Žádala jsem ji, aby mi každý přestupek proti kázni v této třídě ihned hlásila, a upozorňuji vás, že bych z toho vyvodila důsledky. Jak už jsem řekla, pracovitost a pořádek -.“

Doprčicpráce, zašeptala ta prázdná židle vedle Janky, ale teď v tom nebylo vůbec nic, co by člověka dokázalo potěšit.

Máma otevřela tak rychle, jako by byla čekala za dveřmi.

„Mám jít hned nakoupit?“ zeptala se Janka bez zájmu. Bylo jí to vlastně úplně jedno.

„Nemusíš,“ řekla máma a podívala se na ni. „Dina nebyla ve škole, vid’.“ Neznělo to jako otázka.

„Volala sem?“ zeptala se Janka rychle.

Máma zavrtěla hlavou. Šla za Jankou do pokoje a sedla si proti ní jako by tohle dopoledne neměla už vůbec co dělat.

„Víš, Janko, ono se něco takového dalo už nějakou dobu čekat. Nechtěli jsme ti s tátou kazit prázdniny – ale teď skončily a musíme vzít věci na vědomí.“

Janka kývla. Ty věci začaly být dost jasné už od té cesty kolem obchodu paní Zounarové a od včerejšího setkání s tou starou paní – jenže člověk někdy kouká nekoukat očima.

„Já vím. A paní Blumová to ví taky,“ zamumlala.

„Ano,“ řekla máma. Jako by byla Janka přesně vyslovila to, co se jí teprv chystala vysvětlit. I když v případě té staré paní se asi nejednalo o zákaz školní docházky. „Paní Blumová taky nesmí chodit do veřejných místností, aby svou přítomností neobtěžovala lidi vyšší rasy.“

„To jako nás,“ řekla Janka. „Já vím.“

Napadlo ji, že už koncem minulého roku nesměla jít Dina se třídou na výchovný film. Jenže Janka na to přes prázdniny nějak radši zapomněla. O výchovné filmy stejně nikdo nestojí a člověk si jaksí nedokázal představit, že by mohlo následovat ještě něco dalšího. Zřejmě mohlo.

„Co ještě paní Blumová nesmí?“ zeptala se.

„Chodit do parků. A po nábřeží. Neárijská rasa asi ohrožuje zeleň a čistotu vod. Ale tohle tu už vlastně bylo.“

„Co že tu už bylo?“

„No víš, když ve středověku vypukla nějaká nakažlivá nemoc, mysleli si lidi, že Židé otrávilí studně. A taková věc samozřejmě volala po potrestání.“ Máma vzdychla. „Víš, nevěděli, co ty epidemie působí, a tak si mysleli –.“

„Nemysleli vůbec,“ řekla Janka. „Když nevím, tak nevím, ne? Na to není tak těžký přijít.“

Máma zavrtěla hlavou. „Asi je. Lidi chtějí vždycky vysvětlení. Když není, tak se nějaké dodá. Má to tu výhodu, že vymyslet si můžeš, co chceš. Například viníka. To je vždycky příjemné. Ale i tenkrát některé lidi napadlo, že by to s těmi nemocemi mohlo být

třeba i nějak jinak. Myšlení není moderní vynález, víš, jenže dodnes není v obecném užívání. Jen jsme si nějakou dobu namlouvali, že se už vžilo.“

„Ale přece se nedá potrestat viníka, když to žádný není. Co s tím udělali? Myslím ty chytřejší, co věděli, že nevědí?“

„Bylo jich málo,“ řekla máma. „A nikdo je neposlouchal.“ Podívala se na Janku a dodala rychle: „Ale párkrát se přece jen někomu z nich podařilo někoho zachránit.“

„Někoho – A jak párkrát? Mockrát?“

„Mockrát ne.“

„A když ne?“

„No — Židi tenkrát směli bydlet jen v oddělených čtvrtích, ghettech, víš, a nebylo těžké je tam přepadnout.“

„A proč šli vždycky zrovna na ně?“

„Byli jiní,“ řekla máma.

Janče se to začalo v hlavě všechno plést dohromady, ty otrávené studně, které nebyly otrávené, nábřeží u Národního divadla, dveře s tabulkou IV. B a park za rohem a ze všeho toho zmatku se občas vynořila Dinina černá hlava. Paní Blumová je šedivá, napadlo ji, takže se přece nedá poznat, že patří k těm jiným. Nebo dá?

„A Dina stejně není jiná,“ řekla.

„Je. Ty jsi taky jiná. Každý je jiný.“

„Jo. Ale přece se nedá říct, že některý lidi jsou jinak jiný. A nedá se to poznat.“

Janka se podívala na mámu se slabou nadějí, že aspoň tohle potvrdí. Máma ji zklamala.

„Oni se už postarali, aby se to poznalo,“ vzdychla. „Natiskli jim do občanských legitimací J. A je to.“

„Jaký J?“

„Jude. Žid,“ řekla máma.

„A tohle se může?“ zeptala se Janka.

„Nemůže. Ale dělá se to.“

A paní Blumová se tvářila, jako by se neznaly, protože měla někde v tašce legitimaci s J. Janče se to pomalu a s obtížemi začalo skládat v hlavě.

„Tohle je blbost,“ řekla.

„Je to blbost,“ souhlasila máma. „Člověk by se tomu smál, kdyby se blázni, co to vymysleli, dali zavřít do blázince –“

Janka nepřítomně kývla. Takže Dina už nesmí do parku a na nábřeží. A do školy, ale tohle všechno se v žádném případě netýká jich dvou.

„Tak ale proč pořád nepřišla sem?“ zeptala se netrpělivě. „Myslíš, že přijde dneska?“

(Bořkovcová, Hana: Zakázané holky. Albatros, Praha 1995, s. 26–28.)

Hana Bořkovcová: Soukromý rozhovor (úryvek)

V tom prosincovém ránu ve čtyřiačtyřicátém, když naše tisícovka ženských pochodovala ještě za tmy na pracoviště kopat ve zmrzlé zemi zákopy, pošeptala mi máma: – No, budu si muset počkat, až se spojenecká vojska sejdou v Berlíně, než si zase dám s holkama kafe ve Slávii. – Holkama myslela tety a řekla to, jako by bylo jisté, že k tomu dojde, protože já moc nepochodovala, jen jsem se snažila nějak za sebou táhnout omrzlou nohu, trochu schovaná mezi ostatními, aby na mě řvoucí Němec neměl tak dobrý výhled. Z toho našeho tisíce se nevrátila ani celá stovka. Kolik se nevrátilo vojáků, nevím. Miliony, to je jen slovo, které nic neříká. A o tom pětiletém pekle, kterým pochodovali oni, taky ne. My s mámou jsme došly domů, a ti, co nedošli, tiše ustoupili. Jen ode mě, od mámy ne. Zůstali s ní a ona s nimi, i když se se mnou radovala z nových dětí, které pak přišly. Přivedla mě zpátky na svět a já moc

nepřemýšlela o tom, že jsem jedna z deseti, možná z tisíců. Jen když vedle mě v noci ve své postýlce oddychoval náš nejstarší, zdálo se mi někdy, že slyším Davida. Ale proč on a devět set ženských z našeho lágru a ze všech táborů a front, a proč ne já? Asi ani nemám právo se ptát. Kdo zběhne od padlých, je dezertér, a dezertéři nemají žádná práva. „Že bude tahle válka krátká?“ ujišťuješ se znovu. Nebude, ale to teď ještě nemusíš vědět. Ani to, že na tomhle světě války nikdy nekončí, a proč to tak musí být, to nám nevysvětlil ani Ten, kdo přišel umřít za nás a s námi, ale ne místo nás, a odpověď odložil na dlouho. Až do konce času, a mezitím čeká na tu naši. Jenže kde je ta moje?

„Víš, já jsem asi vážně zlá,“ zašeptáš, „protože mně ani není doopravdy líto těch vojáků. A jsem ráda, že je válka, hlavně proto, že teď už nás nemůžou nikam poslat, i když ten tátův přítel z Anglie znovu telefonoval. Chtěl, aby tam hned vypravil aspoň nás dva, že se o nás postará. Máma s tátou se o tom pořad radili, ale my s Davidem jsme brečeli a řekli jsme jim, že bez nich nikam nepojedem. A teď, když je válka, tak už to ani nejde,“ dodáváš spokojeně.

Nedá se nic dělat, nedokážeš myslet na vojáky, co odcházejí z domova. Ty zůstaneš s mámou. A s tátou a s Davidem.

„My teďka smíme jezdit v tramvaji jen v zadním voze,“ povídáš. „Jo, a taky nesmíme chodit do parku a po nábřeží.“ Tentokrát nevzdycháš. „A včera byly u nás tety a odnesly máminy náušnice a náramek a taky stříbrné přibory. V Německu museli Židi všechno tohle odevzdávat, tak nám to zatím radši schovají. Měly každá tašku, a když odcházely, tak nešly spolu a rozhlížely se, jestli je nikdo nevidí. Bylo to legrační, jako v tom filmu, jak tam zloději schovávali nakradený šperky. My je neukradli a tety taky ne. To nevádí, stejně to bylo napínavé a povedlo se to. Ty věci nepotřebujem, ale Němci je nedostanou,“ říkáš spokojeně. „Táta se bál, že na to přijdou, a tety s mámou ho musely přemlouvát, ale mně se to takhle líbí.“

„Mně taky,“ souhlasím. „Lepší je nebýt moc poslušný. Tohle se ukázalo i potom. Když tu zas kradli jiní pánové.“

„Židům?“

„Všem. Taky jsme si z toho moc nedělali.“

„Taky jste je podfoukli?“

„To ani ne. Nebo jen trochu a týkalo se to jiných věcí.“

„Čeho třeba?“

„Víš, nechtěli, aby děti chodily na náboženství, a dost kvůli tomu otravovali. A smělo se učit až od druhé třídy.“

„Proč?“ divíš se.

„Tak. Protože to poručili. Ale kluci na to náboženství chodili.“

„Na naše?“ ptáš se.

„Ne.“

„Hm. No a dál?“

„A paní katechetka, co je učila...“

„Jako pan rabín?“ zajímáš se a já kývnu. Zavrtíš nad tím hlavou, ale čekáš na pokračování.

„Věděla, že mají ve škole mladší sestru, a řekla jim, aby ji taky přivedli. Jenže ona byla ještě prvňáčka.“

„Aha. Takže se to nesmělo. A ta... katechetka, nebo jak jsi to říkala, se nebála?“ „Možná se bála, ale stejně to tak chtěla.“ „Aby je převezla, že jo,“ říkáš spokojeně. „A udělali jste to tak?“

„Udělali.“

„A ta holka, co chodila teprv do první třídy, taky neměla strach?“

„Ta ze všech nejmíň. Plíživala se na to náboženství jako indián na válečné stezce a byla na to strašně pyšná.“ „Jasně. Ta paní, co je učila, taky, vid'. Nepřišli jí na to?“

„Ne.“

„To je dobře. Ale i kdyby...“ O něčem přemýšlíš a pak najednou řekneš: „Mně se zdá ta paní učitelka podobná našemu školníkovi. Ten taky dělá, co sám chce, a nikoho se neptá.“

Ovšem že se neptal. Jen mě mrzí, že ani nevím, jak se jmenoval, ale ty to taky nevíš, a vlastně na tom nezáleží. Prostě pan Školník. Nezapomněly jsme na něj.

„Teda,“ povídáš, „my nesmíme ani do biografu. Tak ať. Ale naše třída šla dopoledne na nějaký poučej film o včelách nebo o čem, a protože pak bylo zase vyučování, musely jsme na ně s Ditou čekat ve škole. My jsme vlastně ve třídě dvě, jenže sedíme každá jinde a Dita se kamarádí s Andulou a já s Mirkou. No a zůstaly jsme tam samy a nevadilo nám to, protože jsme nebyly zvědavý na žádný včely, a s Ditou byla docela řeč, i když předtím jsme spolu ani moc nemluvily. A pak najednou strčil dovnitř hlavu pan školník. - Venku je krásně, holky, - řekl, - tak co byste tu takhle seděly. Pojdte na dvůr, já vám tam vynesu pingpongovej stůl a zahrajete si. - A vážně ho vytáh ven a přines nám pálky a míčky. Já nevím, jak věděl, že tam jsme, a jak ho napadlo tohle udělat, ale víš, co bych chtěla? Aby si na to někdy vzpomněl, hlavně kdyby mu třeba bylo zrovna smutno, protože tohle by mu mělo vždycky zlepšit náladu, ne? Když si představí, jak se mu povedlo převízt ty pány, co nám zakázali poučovat se o včelách. Já bych potřebovala vědět, že jednou taky dokážu udělat něco podobného. Dokážu?“

Asi se tvářím dost neurčitě, protože se zamračíš, ale ještě to zkusíš jinak:

„Co ta holka, jak se plížila na náboženství? Přece ses musela bát, co z toho bude, a stejně jsi ji tam nechala chodit.“

„No víš, to nebylo zase tak moc nebezpečné.“

„A co bylo?“

„Dost věcí, jenže my jsme je nedělali. Měli jsme moc dětí a moc velký strach. Zavřeli hodně našich známých, ale nás ne. Na tom, že jsme se těch pánů, co tady řádili, pak zase zbavili, jsme žádnou zásluhu neměli.“

„Já si to myslela,“ říkáš smutně. „Protože teď se taky bojím, aby se třeba táta s mámou nespletli a nešli někam, kde to máme zakázaný, nebo neřekli někde nahlas, co se nesmí. Nechci, aby je zavřeli, a když už, tak s náma. Se mnou a s Davidem. Jenže děti se nezavírají.“

Mlčím, ale ty si toho nevšímáš a pokračuješ:

„Já bych tohle dětem taky neudělala. Abych se dala zavřít a je někde nechala.“

„Neuděláš to.“

„Jenže taky nic, co je správný, vid’? A zavřený budou ty druhý.“

Máš pravdu a mě napadá jen slabá útěcha.

„Nepřidáš se na špatnou stranu.“

„To moc není, že ne?“

„Ne. Ale povíš dětem, čemu nesmějí uvěřit. Budou vědět, že pravdu mají ti za mřížemi, a ne ti, co zavírají.“

(Bořkovicová, Hana: Soukromý rozhovor. Karmelitánské nakladatelství, Praha 2004, s. 75–78.)